

PRAG ÜNİVERSİTESİNDE SON YÜZYILDA ARAPÇA, FARŞÇA VE TÜRKÇE TETKİKLERİ¹

F. TAUER

1348'de Bohemya kralı ve Romen İmparatoru IV. Charles Prag'da, Paris ve Bologne'dakiler gibi bir yüksek mektep kurdu. Bu orta Avrupa'nın en eski üniversitesidir. Alma Mater Carolina adlı bu mektep, sonraları Hüs mezhebi mensuplarının reformalarının merkezi haline gelerek, 1638 yılına kadar yalnız kurucusunun adını taşıdı. Bu tarihte, felakete neticelenen Akdağ muharebesinden ve memleketimizde Habsburgların ve katolikliğin zaferinden sonra, III. Ferdinand bu eski müessesese ile, 1556'da I. Ferdinand tarafından kurulmuş olan Saint Clément cizvitlerinin kolejini birleştirdi ve ona Carolo-Ferdinanda adını verdi. Bunun üzerine üniversite cizvitlerin nüfuz sahası haline geldi ve 1773'te cizvit teşkilâtının lağvına kadar burada Latince tedrisat yapıldı. Bu hadisenin neticesi olarak üniversite dinî bir müessesese olmaktan çıktı. Eski cizvitlerin en mühim simalarından bir kısmı hariç, laik şahsiyetler orada profesör oldular. Profesörlerin hepsi takrirlerini Almanca yapıyorlardı, yalnız ilahiyat fakültesi bundan hariçti ki, bu fakültede Latince tercih ediliyor, *Kitab-ı mukaddes*'in tefsirini okutan profesörler Şark dilleri, bu arada İbrani, Arami, Süryani dili ve bazan da Arapça dersleri veriyorlardı. Ancak 1870'ten sonra genç profesörlerden ve doçentlerden birkaçı konferanslarını Çek dili ile vermeye başladılar.

Şark dillerine dair derslerin verilmeğe başlaması da aşağı yukarı bu zamana tesadüf eder. İlk defa Prag hahamı Samuel Kaempf edebiyat fakültesinde doçent pâyesini aldı ve sâmi dillere, bilhassa İbrani diline ve Arapçaya dair dersler verdi. Fakat bu dersleri ikinci derecede meşgalesi olan bir şahsiyet tarafından yapılmış bir başlangıçtan ibaretti. Ancak 1877'de meslekten bir şarkiyaçtı, 1849'de Bohemya'nın

¹ 1964'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde verilmiş bir konferanstan Nihad M. Çetin tarafından çevrilmiştir.

şimalinde, maden kömürü havzasında, Most (Brüx)'ta doğmuş olan Max Grünert adlı bir Alman Edebiyat fakültesinde doçent pâyesini elde etti. Bu zat sâmi dillere, Farsça ve Türkçeye dair tahsilini, hocası Silvestre de Sacy'den sonra Arapçayı en iyi bilen âlim Heinrich Leberecht Fleischer'in dersler verdiği ve o devir şarkiyatçılarının ziyaretgâhı diyebileceğimiz Leipzig Üniversitesinde yapmıştı. İki sene sonra bir başka doçent Grünert'in meslekdaşı oldu. Bu Prag'daki "calviniste" cemaatinin piskoposunun oğlu Jaromir Brettslav Koşut adlı bir Çek idi. J. B. Koşut, 1854'te doğmuş, önce protestan ilahiyatı tahsil etmiş ve daha sonra Bale'de ve Leipzig'de Fleischer'in yanında hususiyetle filoloji okumuştur. Grünert'in tezi *Über die Imala, Der Umlaut im Arabischen* idi, Koşut'unki ise *Fünf Streitfragen der Başrensener und Kufenser über die Abwandlung des Nomens aus Ibn al-Anbârîs nach der Leydener Handschrift herausgegeben und bearbeitet* adını taşıyordu. Çalışmaları arasında ahenk ve iş birliği bulunan bu iki Praglı genç müsteşrikten Grünert takrirlerini Alman dili ile, Koşut ise Çek dili ile veriyordu. Maalesef Koşut daha 1880'de öldü. Yukarıda adı geçen doktora tezin-den başka Koşut Çekce hayli makale ve eser yazmıştır ki, bunlar eski peygamberlerin islâmî kıssalarına, Imru'ulaqays'ın tercümesi ile birtikte Cahiliye devri şiirine, Hārūn al-Raşîd'in sarayındaki şâir ve mugannilere dair makaleleri ve biri Hâfîz'in hayat ve şiiri hakkında, diğeri büyük Çek şâiri Jaroslav Vrchlický'nin işbirliği ile tercüme ettiği gene Hafiz'in şiirlerinden yapılmış bir seçme olan iki eseridir².

Koşut'un ölümünden biraz önce Prag Üniversitesi Edebiyat Fakültesine Rudolf Dvorák kaydedilmişti. Dvorák 1860'ta doğmuştur, cenubî Bohemya'da basit bir köy okulu öğretmenin oğlu idi. Koşut'un son derslerini takip etmiş ve onun ölümünden sonra Grünert'in talebesi olmuştu. Bu sırada, Prag Üniversitesi'nin biri Alman, diğeri Çek olmak üzere, iki müstakil üniversiteye ayrılması işi hazırlanmış bulunuyordu. Bu husus imparatorun 28 şubat 1882 tarihli emirnamesi ile tamamlandı. Her iki üniversite Carolo-Ferdinandae adını taşıyordu. O zaman Dvorák Çek Üniversitesinde müstakbel Şark dilleri kürsüsünün tek namzedi olarak dış memleketlerde tahsil için devletten bir burs temin etti. Onun Fleischer'in yanında bilhassa Arapça, Farsça ve Türkçe ile meşgul olmak, orada doktorasını yapmak için Leipzig'e gittiğini izaha hacet yoktur. Tezi *Ein Beitrag zur Frage über die Fremdwörter*

² Bk. *Archiv Orientalní*, XXVIII, 1960, 530,

im Koran idi. Fakat Dvorák islâmî dilleri tedkik ile iktifa etmedi, ayrıca Prof. Krehl'in sâmi dillere, Profesör G. Ebers'in égyptologie'ye, Profesör Friedrich Delitch'in assyriologie'ye ve bilhassa Hans Georg Conon von der Gabelentz'in Çinceye dair derslerini takip etti. 1883-1884 yılı kış sömetresinde, hasta bulunan Profesör Ernst Trump'un asistanı sıfatı ile Münih'te kaldı. Orada Fritz Hommel ve Carl Bezold'un yanında assyriologie tahsiline devam etti. Prag'a dönüşünde doçent oldu, 1896'da eylemsiz olarak, 1899'da ise, profesör tayin edildi. 1900-1901 öğretim yılında Edebiyat fakültesinin dekanı, 1915-1916 yılında üniversitenin rektörü idi. Profesör Dvorák XIX. asrın sonları ve XX. asrın başlarında yetişen ve çalışmaları şarkiyat tetkiklerinin geniş bir sahasını kaplayan az sayıdaki müsteşriklerden biridir. Dvorák İbranî dilinden Çekçeye *Kitab-ı mukaddes'in*, bazı kitaplarını tercüme etti. *Abû Firâs, ein arabischer Dichter und Held* adlı eserinde Arap şairi Abû Firâs ile meşgul oldu. Abu 'li-'Ala' al-Ma'arrî hakkında bir çok makale yazdı, onun şiirlerden ve keza Abu 'l-'Atâhiya'nın şiirlerinden Çekçeye tercüme yaptı. Onun *Husn u Dil, persische Allegorie von Fattâhî aus Nisâpûr*, herausgegeben, übersetzt, erklärt und mit Lâmi'is türkischer Bearbeitung verglichen, adlı eseri, bu Farsça manzum kitabın şerhli Almanca tercümesini verir. Ayrıca Rûdaki'den Kisâ'i ve Sa'dî'den seçilmiş parçaları Çekçeye tercüme etmiştir. Osmanlı edebiyatı sahasındaki çalışmalarına gelince, o, Bakî'nin gazellerini 1911'de neşretti ve bazı şiirlerini Çekçeye çevirdi. Birinci Cihan harbi sırasında muasır Türk muharrirlerinden seçilmiş parçaların Çekçe tercümelerini neşretti. Bazı Çekçe ve Almanca tedkikleri Çin kültürünü ve bilhassa Konfuçius ve Laosi'nin akıdelerini münakaşa eder.

Profesör Dvorák 1888—1909 yıllarında 28 cilt halinde çıkan büyük Çek ansiklopedisi *Ottův Slovník naučný* tahrir heyeti azasındandı. Bu eser, onun kaleminden çıkmış ve şark dilleri ve kültürüne dair hemen hemen 800 kadar madde ihtiva eder ki bunlardan bazıları küçük monografiler mahiyetindedir. 1955'te iki Çek ilim enstitüsünün II. Leopold tarafından tesis edilmiş olan Çek Kraliyet İlimler Cemiyeti ve mimar Josef Hlávka'nın 1890'da kurduğu Çek Fen, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin uzun zaman azası olmuştur; kendisini hayatının sonlarına doğru bu akademinin genel sekreteri idi¹

Profesör Dvorák'ın akranı olan Jaroslav Sedlaček (1860—1925) İlahi-

¹ E. Tauer, *Rudolf Dvorák. Zum hundertsten Geburtsjahr und vierzigsten Todesjahr* (*Archiv Orentální*, XXVIII, 1960, 529-546).

yat fakültesinde Ahd-i atik profesörü idi. Süryani dilinde pek çok dinî metin ile *Kitab-ı mukaddes*'in yeni Çekçe tercümesini neşretti. Fakat bizi burada hususiyetle eserlerinden biri alakadar etmektedir ki, bu, 1898'de neşredilmiş olan küçük bir antoloji ile birlikte Çek dilinde ilk defa kaleme alınmış Arapça gramerdir ¹.

Birçok talebe Dvorák'tan aldıkları ilmi terbiye ile yetişti. Bunlardan Prag Üniversite Kütüphanesi'nde önce memur ve neticede müdür olan Jaramir Borecky (1869—1957) 'Omar Hayyam'ın Rubâ'ileri'ni Çekçeye tercüme etti. Onun Firdavsi'nin *Şah-nâma*'sının tercümesi hususundaki büyük tasavvuru maalesef yarıda kaldı.

Dvorák'ın talebelerinden bir başkası, Rudolf Rüzicka, 1878'de doğmuş, Prag Üniversitesi sâmi diller kürsüsünde 1910'da doçent ve 1920'de profesör olmuştur. Sâmi dillerde sessizlerin farklılaşmaları hakkında Almanca bir kitap ile Arapça gayn sesinin menşesine dair bir seri hâlindeki makaleleri lisaniyata ait en mühim çalışmalarını teşkil eder. Fakat o İslâm'dan önceki Arap şiiri ile de meşgul oldu ve Peygamberin muasırı Durayd b. aş-Şimma'nın hayatı ve şiiri hakkında üç ciltlik Çekçe bir eser neşretti. Profesör Ruzicka 1957'de öldü ².

Dvorák'ın XX. asrın ilk on yılında tahsillerini bitiren, fakat üniversiteye intisap etmemiş bulunan talebelerden Jindrich Entlicher (1869-1927) Farsçadan bilhassa Sa'di'den Çekçeye tercümeler yaptı. Josef Mrkos, Père Şalhani neşrinden Binbir Gece hikâyelerinin hemen yarısını ve Karel Safár (1889) ise, Nasreddin Hoca'nın fıkralarını tercüme etti.

Birinci dünya harbinden sonra, 1918'den itibaren Alman Üniversitesine sadece Deutsche Universität Prag denilirken, Charles Üniversitesi adını alan Çek Üniversitesine Viyana Üniversitesinden iki şarkiyatçı davet edildi. Bunlar Hitit kitabelerini çözen meşhur assyriologue Bedrich Hrozny ile Alois Musil idi.

İlâhiyat doktoru Alois Musil Moravya'da 1868'de doğmuş, ilâhiyat tahsilini bitirdikten sonra, Olonouc başpiskoposu tarafından Kudüs'e dominikenlerin Kitab-ı mukaddes okuluna gönderilmiştir. Kitab-ı mukaddes üzerindeki çalışmaları dışında hocaları ile Suriye çölünde inceleme gezilerine çıkıyordu; buna sonraları Viyana İlimler Akademi-

¹ *Kluvnice arabského Jazyka*, Prag, 1898.

² K. Petráček, *Prof. Dr. Rudolf Rüzicka zum 85. Geburtstag* (*Archi Orientální* XXII, 1954, 23-28); F. Tauer, *K. jubilen profesora Rüzicky* (*Novy Orient*, IX, 1954, 3-5).

sinin tahsisatını temin ederek, tek başına devam etti. Seyahatlerinde Moab ve Edom'un eski yurdunda takip ettiği yolları ve bu bölge bedevilerinin âdet ve an'anelerini ihtiva eden mühim *Arabia Petraea* adlı üç ciltlik Almanca eserini 1907—1908 yıllarında neşretti. Bu esnada Emevî sarayı Kuşayr 'Amra'nın meşhur fresklerini keşfetti ve 1907'de bu freskler hakkında, onların ressam A. L. Mielich'in yaptığı resimlerini ihtiva eden mühim bir eser neşretti. Birinci dünya harbinden önce şimalî Hicaz'da, büyük Nefud'da ve Mezopotamya'da seyahatlerine devam etti. Bu seyahatlerinin bazılarında Prens Sixte de Parma'nın da katıldığı Musil son Avusturya-Macaristan imparatoru ailesi ile münasebet kurdu. İmparator onu harp esnasında orduda «maréchal-Lieutenant» tayin etti ve bir sağlık heyetinde aza olarak Şarka gönderdi. Bu parlak üniforması ile, bir papazın birden bire yüksek bir askeri rütbeye nasıl geçebildiğini pek iyi anlayamadıkları için eski tanıdıklarını hayrete düşürerek, İstanbul, Anadolu ve Suriye'yi ziyaret etti. Harpten sonra hamisi imparatoru kaybedince reisicumhur T. G. Masaryk'ın teveccüh ve himayesini kazanmağa muvaffak oldu. Bu sayede Prag'da Edebiyat fakültesine profesör tayin edildi ve yukarda anılan seyahatlerinin neticelerini üç harita ile beraber 1926—1928 yıllarında Amerika'da İngilizce olarak altı ciltte neşretti. Musil Üniversitede yeni Arapça dersleri veriyor ve muasır Şark tarihi ile meşgul oluyordu. Muhtelif Asya ve Afrika memleketlerinin yeni vaziyeti hakkında Çekçe bir seri eser yazdı. Alois Musil 1944'te öldü¹.

Birinci dünya harbinden sonra, 1925'te iki doçent tayin edilmişti: Türk ve Fars filolojileri için Jan Rypka, islâm memleketleri tarih ve edebiyatları için ben.

Jan Rypka Morovya'da Kromeriz'de 1886 tarihinde doğdu, üniversite tahsilini Viyana'da yaptı ve 1910'da edebiyat doktoru oldu. Sonra Viyana'da Adolf Holzhausen basımevinin Şark dilleri kısmında, harpten sonra da Prag'da Unie basımevinde memurluk yaptı. Bana gelince, ben 1893'te Pilsen'de doğdum, 1917'de Prag'da doktor oldum. 1921-1922 yıllarında, yeni Çekoslovakya Cumhuriyeti her ikimize İstanbul'da bir seneden fazla süren bir ikamet sağladı. Müteakip seneler 1933'e kadar bir çok defa İstanbul'u yine ziyaret ettik. İstanbul'daki bu ikamet, Üniversitedeki konferanslar ve bilhassa zengin kütüphanelerdeki çalışmalar bize sonraki çalışmalarımız için pek çok malzeme verdi. Rypka

¹ Jan Rypka, *Alois Musil, June 30 th 1867-June 30 th 1938*, (*Archiv Orientální*, X, 1938, 1-34) ve *Alois Musil (Archiv Orientální, XV, 1946, 93-127)*.

en çok profesör Ferid Bey'in derslerine devam etti ve hususî olarak Dr. Ali Nihad [Tarlan] ile çalıştı. Ben zamanımın mühim kısmını Arapça ve Farsça elyazmalarını tedkik ve beni alakadar eden parçaları istinsah etmekle kütüphanelerde geçirdim. Bundan başka ibâdet, âdet ve âyinleri öğrenmem hususunda bana alâka ve ihtimam ile bilgi veren Emrullah Hoca'nın refakatinde camileri, muhtelif tarikatlere ait tekkeleri, nihayet o zaman İstanbul'da görülebilen ve bugün artık kaybolmuş bulunan her yeri gezerek, müslüman ibâdetini inceledim. Hayatımın en güzel parçalarından olan o günleri bugün de sık sık hatırlarım.

Vatana dönüşümüzden sonra Rypka Sâbit ve Bâkî hakkındaki çalışmalarını yazdı. Fakat Türk divan şiirine olan düşkünlüğü 1930'dan sonra Fars şiirine geçmiştir. Bu bağlanmanın müessir bir âmili onun Firdavsi'nin doğumunun bininci yıldönümü münasebeti ile İran'da tertip edilen merasime katılması, sonra da, 1934'te Nizâmî'nin *Haft paykar*'inin müştereken neşrini neticelendiren bir dostluğa müncer olan profesör Helmut Ritter ile aralarındaki yakın bağları olmuştur. Nizâmî Rypka'nın en gözde şairi ve ilmî araştırmaların en belli başlı mevzuu olmakta devam etti. O *Haft paykar*'i ve Nizâmî'nin daha başka şiirlerini Çekçeye tercüme etti. Rypka Nizâmî ve diğer İran şairleri ile meşgul olmak suretiyle Fars şiirinin büyük bir âlimi oldu. Onun bu sahadaki çalışmalarının neticesi 1956'da Çekçe ve 1959'da Almanca neşredilen başlangıcından XX. yüzyılının başına kadar Fars şiiri ve edebî eserlerinin tarihidir. Bu eser Üniversiteye intisap etmemiş talebelerinden bazılarının da katılmasıyla müştereken hazırlanan bir kitabın en belli başlı kısmıdır. Eserin 1963'te çıkan Çekçe ikinci baskısı başlangıcından XVIII. asrın sonuna kadar yeni-fars ilmî edebiyatı hakkında tarafımdan yazılan bir kısa tedkiki de ihtiva etmektedir.

Rypka ve ben her ikimiz Birinci Cumhuriyetin tarih mevzuundaki büyük bir teşebbüsüne iştirâk ettik. Bu teşebbüs o zamanın en büyük Çek tarihçisi Jozef Susta'nın riyaseti altındaki bir tahrir heyeti tarafından hazırlanan bir cihan tarihi idi ki "Beşeriyet tarihi" adı altında 8 cildi ihtiva edecekti. Fakat 1944'e kadar ancak altı cildi çıkabildi. Bu eser İslâm memleketlerine dair üç makale ihtiva etmektedir ki, Peygamberden XI. yüzyılın başına kadar İslâm ülkeleri hakkındaki ikisi tarafımdan, 1453-1664 yılları arasında Osmanlı tarihine dair makale de Prof. Rypka tarafından yazılmıştır¹.

¹ F. Tauer, *La vie et l'oeuvre de Jan Rypka (Charisteria Oriental, Prag, 1956, 6-28.)*

Ben İstanbul 'dan Prag 'a dönüşümden sonra yazarı bilinmeyen bir eserden Kanunî Süleyman 'nın 1521 'de Belgrad'a yaptığı seferi anlatan kısmın metni ile Fransızca tercümesini ve daha sonra 1936-1937 ve 1956 'da gene aynı eserin, Kanunî'nin Viyana'ya açtığı sefere ait kısmının metnini ve Almanca tercümesini neşrettim. Sonra İstanbul kütüphanelerindeki muhtelif yazma eserlerin tavsifine dair birçok makale, bilhassa tarihe ait Farsça el-yazmaların bir envanterini yazdım. Bilhassa Nizam al-Din Şamî'nin *Zafar-nāma* 'sinin 1934 ve 1956 'da iki cilt halinde neşrettim ki, bunlardan biri *Zafar-nāma*'nin Farsça metnini, ikincisi tenkidli açıklaması, ile birlikte metnin tashihlerini ve *Zubdat al-tavāriḥ*'e göre Hâfiz-i Abrū'nun ilâvelerini ihtiva eder. Bunlardan başka Şamî ve Hâfiz-i Abrū hakkında bazı makaleler yazdım ve ikincisinin eserlerinden Şamî'nin *Zafar-nāma* 'sinin zeyli ile Timur devrinde İran tarihine dair beş küçük metin neşrettim. Ayasofya Kütüphanesinde bulunan ve Ayasofya'nın inşa edilmesine dair menka-benin farklı rivayetlerini ihtiva eden üç Farsça yazmayı istinsah etmiştim. Bu hususta iki makale yazdım ve üçüncüsünü de hazırlamaktayım.

Şark edebiyatının bir şaheseri, daha üniversite tahsilimi yaptığım sıradan beri, dikkatimi çekiyordu. Bu *Binbir Gece hikâyeleri* idi. Bu hikâyeler mecmuasının, 1839-1842 yıllarında Kalküte'de basılan Mac-naghten neşrine dayanılarak, tarafımdan yapılan Çekçe bir tercümesi 1928'den itibaren neşredilmiştir. Maalesef eserin birinci ve ikinci baskıları tamamlanamadı; birincisi neşreden kitabevinin iflâsı, ikincisi siyasî devrim yüzünden noksan kaldı. Sekiz ciltlik üçüncü baskısı ise, 1958'den itibaren neşre başladı ve hikâyelerin menşei, mevzuları, neşirleri ve tercümeleri hakkında tafsilatlı bir hatimayı içine alan son cildi 1963 yılı sonlarına doğru çıktı. Bundan başka Alaeddin ve sihirli lambası, Ali Baba, Demirci Basim hikâyeleri ve benzerleri gibi matbu Mısır redaksiyonunda bulunmayan bazı hikâyelerin tercümelerini ayrıca Çek ve Slovak dillerinde neşrettim. Halen Oxford'daki neşredilmemiş ve kısmen tercümesi yapılmamış olan Wortley Montague el-yazmasının hikâyeleri ile meşgul bulunmaktayım¹.

Jan Rypka 1930'dan 1957'ye kadar eylemli profesör idi, ben 1945'te eylemli profesör tayin edildim. Birkaç senedir Üniversitede iki yeni doçent var : Türk dili ve edebiyatı için Josef Blazkoviç ve

¹ Jan Rypka, *Les soixante ans de Felix Tauer* (*Archiv Orientalni*, XXII, 1954, 23-37) ve *Felixu Tauerovi g sedesátce* (*Novy Orient*, VIII, 1953, 137-141).

sâmî diller için Karel Petráček. Blazkovič'in çalışma sahası yeni Türk edebiyatı¹ ve eski Macaristan'da Osmanlı hakimiyetine dair olup, Slovakya'da muhafaza edilmiş bulunan Türkçe vesikaların tedkikidir. O, bu hususta birçok makale neşretti. Rimavská Sobota (Rima Sombat) arşivinde bulunan aşağı yukarı 250 Türkçe vesikanın metni ve Almanca tercümesi de basılmağa hazırlanmış bulunmaktadır. Petráček önce İslâmiyetten önceki Arap şiiri ile meşgul oldu, fakat şimdi bütün gücünü sâmi dillerin bazı morfolojik meselelerine hasretmiş bulunuyor². Onun Çek dilinde ikinci Arapça grameri neşrettiğini de söylemek gerekir³. Petráček ve Blazkovič, asistan R. Vesely'nin işbirliği ile Slovakya'da Bratislava Üniversitesi'nin, Bosnalı bir âlim olan Safvet Beg Başıgic'ten hayli sene önce satın aldığı Arapça, Farsça ve Türkçe yazma eserlerin bir kataloğunu neşrettiler⁴. Bir kısmını merhum Ahmet Vefik Paşa'nın 30 küsur sene önce satın alınan kitapları teşkil eden Prag Üniversitesi kütüphanesinin Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalarının kataloğu henüz neşredilmemiştir, fakat bunu yakında yapmak arzusundayız. Bizim üç de asistanımız var. Bunlardan Jaroslav Oliverius yeni Arapça ve Mısır lehçesi okutuyor, Rudolf Vesely halen Kahire'de diller Okulunda Çek dili öğretim görevlisi sıfatı ile Mısır'da bulunuyor, orada şer'î arşiv vesikalarını tedkik ediyor ve Kahire'de Osmanlı devrine ait vakıf vesikaları hakkında bir çalışma ve ayrıca müslüman Mısır'ın bir tarihini hazırlıyor. Asistanların üçüncüsü Milan Fiedler, Mısır tedkik gezisine çıkan bir Çek heyetinin azası olarak, epeyce modern Mısır hikâyeleri topladı ki, bunları yakında neşretmek istemektedir⁵.

Max Grünert, 1891'de Prag Alman Üniversitesi'nde profesör olmuş ve 1929'da ölümüne kadar dersler vermiştir. Birinci dünya harbinden birkaç yıl önce Isidor Pollak sâmi diller filolojisi doçenti oldu. Profesör Grünert dersleri yeni meslektaşları ile paylaştı. Grünert Arapça, Habeşçe, Farsça ve Türkçe dersleri veriyor, Pollak ise, diğer sâmi dilleri okutuyordu. Max Grünert bilhassa bir yetiştirici idi, onun

¹ *Dejiny nové turecké literatury*, Prag, 1953; *Istorijska na novata turska litaratura*, Sofija, 1956; *Učebnice turéctniy*, Prag, 1964.

² *Die innere Flexion in den semitischen Sprachen. Entstehung und Entwicklung des Systems* (*Archiv Orientalni*, XXVIII, 1960, 547-606; XXIX, 1961, 518-545; XXX, 1962, 361-408; XXXI, 1963, 577-624; XXXII, 1964, 185-222).

³ *Učebnice spisovné arabštiny*, Praha, 1957 (*Novy Orient*),

⁴ *Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava*, Bratislava, 1961.

⁵ Arapça, Farsça ve Türkçeden Çekçeye tercümeler için bk. *Literatures of Near East in Czechoslovakia 1945-March 1964*, Prag, 1965.

Farsça seçme metinler kitabı vaktiyle çok rağbet görmüştü, daha sonra bir de dört ciltlik Arapça seçme metinler, *Arabische Lesestücke*, neşretti. İbn Kütayba'nın *Adab al-Katib*'ini bastırdı ve Arapçanın gramer ve lugatinin hususî meseleleri hakkında bir seri makaleler yayınladı¹. Pollak orta çağ musevî felsefesi ile alakalı olarak islâm felsefesini iyi bilen bir âlimdi. Maalesef birinci dünya harbinden birkaç sene sonra öldü. Profesör Grünert emekliye ayrılınca, Adolf Grohmann Şark filolojisi profesörlüğüne tayin edildi. Kendisi Alman Üniversitesi'nin 1945'te lağvına kadar Prag'da idi. İslâm kültürünün muhtelif meselelerine, Habeş edebiyatına ve bilhassa Arap papirus tedkiklerine müteallik çalışmaları pek iyi bilinmektedir. İkinci dünya harbi sırasında Farsça ve Türkçe doçenti olan Karl Jahn şimdi Leyden Üniversitesi'nde profesördür. Prag'da bulunduğu sırada Raşid al-Din'in *Cami' at-tavarih*'nin Quatremère neşrinin devamı olan kısmını, 1941'de Prag'da neşretti²; ikinci cihan harbinden sonra hemen bütün nüshaları harap olduğu için pek nadir bulunduğundan la Haye'de yeniden bastırdı. Bu eserin İlhan Gâzân'ın tarihini ihtiva eden bir başka kısmı 1940'da Londra'da neşredildi. Profesör Jahn, Prag'da İlhan Gayhâtu'nun İran'a kağıt parayı getirme teşebbüsüne dair ilgi çekici bir makale neşretti³.

Müslüman Şark dillerinin edebiyatları ve tarihinin incelenmesi ve okutulmasının organizasyonu başlangıçta çok güç olmuştur. Profesör Dvorák'ın 1918'e kadar Avusturya idaresi altında iken bir semineri yoktu. Çek Üniversitesi Edebiyat fakültesinde sadece esasım gramerler, lugatlar ve edebiyata ait el kitaplarının teşkil ettiği küçük bir kütüphane vardı. Alman Üniversitesi mevcuttu, fakat o zengin hususî kütüphanesinin bir kısmını bir ders salonuna yerleştirdi. Büyük harpten ve Profesör Dvorák'ın ölümünden sonra, 1920 başlarında Profesör Ruziçka Arapça tedkiklerine dair bir çok eseri de ihtiva eden oldukça zengin bir kütüphane ile bir semitoloji semineri kurdu. Profesör Musil bir başka yardımcı Şark dilleri ve tarihi semineri tesis etmişti ki, onun emekliye ayrılışından sonra bu seminer tarafından islâm memleketleri tarihi semineri haline getirilmiştir. Profesör Rypka bir türkoloji ve iranoloji semineri kurdu. Alman Üniversitesi'nde birinci harpten sonra profesör Grohmann'ın bir islâm tedkikleri semineri vardı. 1939'da Çek

¹ J. Rypka: *Max Grünert (Archiv Orientalni, I, 1929, 247-250)*.

² *Tarih-i Mubarak-i Gazani des Raşid al-Din Faıl Allah Abi'l-Hair. Geschichte der İlhane Abägä bis Gaihätu [1265-1295]*, Prag, 1941.

³ *Das iranische Papiergeld. Ein Beitrag zur Kultur-und Wirtschaftsgeschichte Iran's in der Mongolenzeit (Archiv Orientalni, 1938, X, 309-340)*.

Üniversitesi Alman salahiyyetlileri tarafından kapatıldı. Bu Üniversitenin açılmasından ve Alman Üniversitesi'nin 1945'te lağvından sonra, lağvedilen Alman Üniversitesinden intikal eden Profesör Grohmann'a ait seminer kütüphanesi ile de zenginleşen üç seminerimiz mevcuttu. 1948'den sonra Üniversite Rus üniversitelerine göre yeniden teşkilatlandı, seminerler kaldırıldı ; biri yakın Şark ve Hind, diğeri uzak Şark tedkikleri için olmak üzere Şark tedkiklerine mahsus iki bölüm kuruldu. 1960'da bu iki bölüm bir bölümde birleştirildi. Bu Asya ve Afrika memleketleri ilimleri bölümüdür ki, uzak Şark ve Hind kütüphanelerinden başka Profesör Hrozny'nin seminerinin ve ayrıca yukarda adı geçen dört seminerin kütüphanelerini içine almıştır. Bölümün bugün dört profesörü vardır. Bunların en genci japon dil ve tarihi profesörü bayan Vlasta Hilská'dır, kendisi bölümünün müdürüdür; ayrıca üç doçent ve ondört asistan vardır. İslâm memleketleri filolojisi ve tarihi kımında bir profesör, iki doçent ve üç asistan bulunmaktadır.

Charles Üniversitesi'nin İslâm tedkikleri teşkilatının bugünkü durumu budur. Mütemadiyen gelişen Üniversitemiz, kağıt yokluğu sebebi ile, ancak üyelerinin küçük çalışmalarını ihtiva eden *Acta Universitatis Carolinae* adı taşıyan küçük cüzler neşredebilmektedir. Şarkiyat tedkikleri kısmı *Orientalia Pragensia*, cüzlerinden topu-topu üçünü neşre muvaffak olmuştur.